

INFRAȚIUNEA DE PRUNCUCIDERE SUB ASPECT CRIMINOLOGIC

Elena DUDA

Modele de prevenire a criminalității

a) *Modelul clasic.* O lungă perioadă de timp reacția socială antiinfracțională a avut o esență eminamente represivă, popoarele antice dezvoltând sisteme legislative și instituționale care răspundeau în bună măsură, mai ales prin asprimea lor, scopurilor pentru care fuseseră create.

Prevenirea generală. Problema prevenirii criminalității a fost abordată de către filozoful grec Platon (427-347 î.e.n.), care a propus înlocuirea ideii retributive cu ideea de utilitate socială a pedepsei, conform căreia scopul sancțiunii trebuie să fie prevenirea generală (prin forța exemplului) și prevenirea specială (ca efect intimidant al pedepsei).

Potrivit teoriei clasice de drept penal, Beccaria susține că omul este o ființă rațională care, trăind sub imperiul liberului său arbitru, trebuie să suporte consecințele faptelor sale. Din acest motiv:

- cu cât pedeapsa prevăzută de lege este mai severă, cu atât omul se va abține să comită actul incriminat;
- cu cât aplicarea legii este mai certă și mai rapidă, cu atât efectul preventiv va fi mai evident.

În perioada interbelică și după cel de-al Doilea Război Mondial, doctrina școlii Apărării Sociale a susținut că protejarea societății împotriva crimei trebuie să fie realizată prin măsuri penale și extrapenale destinate să neutralizeze delincventul, fie prin eliminare sau segregare, fie prin aplicarea de metode curative sau educative.

Prevenirea specială reprezintă complexul de măsuri destinate să împiedice săvârșirea unor fapte antisociale de către persoanele care au săvârșit, deja, o infracțiune.

În perioada modernă, prevenirea criminalității nu se mai realizează doar prin măsuri de drept penal, ea constituie domeniul de acțiune al controlului social, atât formal (sistemul justiției penale), cât și informal (organizații non-guvernamentale, specialiști din diverse domenii, organizații comunitare etc.) [23, p. 66].

Cea mai importantă pârgheie o constituie, însă, controlul social specializat, respectiv justiția, poliția, curtea de conturi, garda financiară, controlul financiar intern, poliția sanitară, poliția de frontieră, organisme ale statului care, prin lege, au obligația să intervină în timp util pentru anihilarea focarelor criminogene.

b) *Modelul social.* În ultimele două decenii, creșterea explozivă a criminalității pe plan mondial a determinat o adevărată criză a sistemelor justiției penale și a organismelor clasice de control social, mai ales în țările vest-europene.

Apariția noilor strategii naționale trebuie văzută în contextul principalelor schimbări economice, culturale și sociale care au afectat țările lumii în ultima perioadă. Ca rezultat al acestor schimbări, politica penală din multe țări se îndreaptă către utilizarea unor măsuri cu caracter special anticipativ, despre care se crede că ar avea mai mult succes în prevenirea fenomenului infracțional.

Acest model presupune implicarea societății în efortul de prevenire a criminalității, fără a însemna, însă, o trecere a responsabilității din sarcina sistemului justiției penale către masele eterogene ale populației. Utilizând rezultatele științifice ale studiilor criminologice asupra cauzalității delincvenței la nivel macrosocial și individual, modelul social de prevenire are meritul de a aborda frontal factorii criminogeni și de a încerca limitarea impactului acestora, prin măsuri de asistență comunitară acordată persoanelor aflate în condiții de stres economic, social ori psihologic.

Principala carență a modelului social se datorează faptului că acest model presupune o foarte bună coeziune socială, o serioasă integrare culturală și o conștientizare comunitară care să genereze un spirit civic pronunțat.

Prevenirea primară este definită ca o strategie preventivă de bază care, prin măsuri specifice în domeniile social, economic, cultural, educativ, încearcă să anihileze atât situațiile criminogene, cât și rădăcinile adânci ale criminalității. Domeniul intervenției predelictuale include programele de creare a locurilor de muncă, a condițiilor civilizate de habitat, a școlilor, locurilor de odihnă și recreere, instituțiilor de asistență medicală.

Prevenirea trebuie să se adreseze mai ales infractorilor potențiali, atât la nivel individual, cât și al microgrupurilor. Astfel, materialele de specialitate prezintă un important număr de programe de prevenire care funcționează în țările occidentale și se adresează cu prioritate familiei, școlii și, în general, tinerilor.

În privința familiilor se acționează prin măsuri comunitare pentru:

- furnizarea de ajutor celor aflați de stres economic și psihologic;
- educarea și orientarea părinților tineri;
- educarea preșcolarilor proveniți din familii dezorganizate ori de „socializare negativă”.

În mod primordial trebuie vizată perfecționarea sistemului de educație și instruire, în general, astfel încât fiecare individ să conștientizeze faptul că respectarea normelor de drept și a regulilor de conviețuire socială este o condiție fără de care statul democrat nu poate exista, că democrația înseamnă libertate dirijată de norme unanim acceptate de societate și, ca atare, obligația de a fi respectate de toți membrii săi [82, p. 71].

În acest context, respectarea drepturilor semenilor noștri, a demnității fiecăruia, este o cerință de prim ordin. Sistemul de învățământ are obligația de a forma tinerilor convingerea fermă privitoare la raporturile sociale dintre indivizi, raporturi și norme bazate ferm și exclusiv pe legi și pe norme morale. S-a observat că aproape toți autorii infracțiunilor săvârșite cu violență au curență atât de instruire, cât mai ales în educație.

Mulți dintre ei înțeleg libertatea și democrația ca pe o porțiță deschisă spre insultă, spre atentat la demnitatea, sănătatea, integritatea corporală și chiar viața semenilor lor.

Școala se bucură de o atenție reală, datorită rolului său formativ pronunțat. Ea poate oferi cunoștințe privind rolul și importanța valorilor sociale, a respectului față de lege și morală, implicațiile crimei, modul în care funcționează sistemul justiției penale, căile de evitare a comportamentului delinvent.

Constatându-se că orientarea spre tratamentul individual al școlarilor ori abordarea unui aspect educațional singular s-au dovedit a fi contraproductive, eforturile s-au îndreptat în două direcții:

- către supravegherea școlarilor în vederea reducerii violenței, în acest scop fiind angajați tinerii absolvenți aflați în șomaj;
- organizarea unor cursuri speciale, în afara orelor de program, pentru copiii care au probleme de asimilare a noțiunilor ori de adaptare la mediul școlar.

Nu trebuie neglijată nici îmbunătățirea sistemului de asistență socială a populației. Investigația făcută în cuprinsul lucrării a arătat că o însemnată parte a infractorilor care au comis fapte cu violență provin din rândul bolnavilor psihici, a celor care au crescut în familii dezorganizate, care au dus o viață parazitară. La toate acestea trebuie să adăugăm și categoria persoanelor rămase fără serviciu și fără posibilități materiale de existență, care deseori ajung să comită infracțiuni și îndeosebi din categoria celor cu violență.

Frecventarea anturajelor parazitare, consumul de alcool de la vârste fragede, vagabondajul, cerșetoria, conviețuirea în condiții de promiscuitate etc. reprezintă tot atâtea cauze ale infracțiunilor săvârșite cu violență.

Pentru o bună parte din aceste surse infracționale, protecția socială este fie modestă, fie inexistentă.

Un alt domeniu important al prevenirii îl constituie angajarea în muncă a tinerilor, care este considerată ca fiind esențială pentru dezvoltarea acestora prin educație socială, vizând încurajarea lor pentru asumarea responsabilității propriilor destine. Lipsa ori pierderea locului de muncă și imposibilitatea de reîncadrare în timp rezonabil determină modificarea serioasă a structurii de personalitate a tinerilor, dezvoltă sentimente revanșarde, stări depressive, manifestări deviante și chiar recurgerea la acte infracționale. De aceea, programele de prevenire se orientează în trei direcții:

- identificarea și chiar crearea de noi locuri de muncă pentru tineri, prioritate absolută având cei cu responsabilități sporite [151, p. 21];
- organizarea timpului liber pentru tinerii rămași fără loc de muncă; acest tip de acțiune preventivă ia în considerare atât activitățile distractive, cât și cele de reconversie și recalificare a tinerilor;
- crearea de facilități de tratament pentru cei cu probleme deosebite (tineri care se droghează, alcoolici).

Programele de prevenire socială a criminalității mai iau în considerare politica de sănătate, de planificare urbană și, în general, toate domeniile care se pot constitui în factori generatori de criminalitate potențială.

Prevenirea secundară are ca obiect adoptarea unei politici penale adecvate și transpunerea în practică a acesteia. Aceasta este aria preventivă care se confruntă în mod concret cu fenomenul infracțional, asigurând prevenirea prin identificarea timpurie și anihilarea factorilor criminogeni. Activitățile prevenirii secundare sunt desfășurate de organele legislative (în ceea ce privește adoptarea legislației penale) și executive (care au datoria aplicării legii).

De importanță majoră sunt măsurile pentru continua consolidare a statului de drept și reșezarea întregii vieți economico-sociale și politice pe principii democratice. În acest sens este necesar să se asigure o reală separare a puterilor în stat, să se elimine fenomenul corupției și eludarea spiritului legilor aflate în vigoare. Puterea legislativă trebuie să adopte cu mai multă operativitate legile de importanță fundamentală pentru buna funcționare a instituțiilor statului de drept.

Aceasta trebuie să pedepsească mult mai aspru anumite infracțiuni printre care și cele îndreptate împotriva vieții cetățeanului. Fără adoptarea unor măsuri represive adecvate și transpunerea lor efectivă în practică, criminalitatea cu violență se va accentua, iar dreptul fundamental la viață și integritate corporală a cetățeanului nu va putea fi apărut.

Fără o politică puternică, bine echipată și pregătită, fără o justiție corectă și bine pregătită profesional, infracționalitatea nu va înceta să crească. În același scop, lupta împotriva corupției în aceste instituții este absolut necesară, deoarece astfel se mențin condițiile subiective în baza cărora infractorii pot spera că nu vor suporta rigorile legii [109, p. 161].

Prevenirea terțiară include activitățile destinate evitării riscului de recidivă la persoanele care au mai săvârșit infracțiuni. În această zonă a prevenirii se acționează pentru tratamentul, reeducarea, resocializarea și reinserția socială a infractorilor. Totuși, datorită anvergurii limitate a sancțiunilor orientate spre tratament, prevenirea terțiară este redusă la represiune și neutralizare.

În același timp, în complexul de măsuri destinate perfecționării activităților sociale de prevenire și combatere a infracțiunilor săvârșite cu violență, un rol bine definit îl are și sistemul penitenciar. Putem afirma că, în prezent, datorită condițiilor specifice etapei pe care o parcurgem, sistemul penitenciar încă nu reușește să contribuie la reducerea criminalității în țara noastră.

În acest sens, câteva măsuri de perfecționare a sistemului penitenciar, în general, și, legat de acesta, crearea instituțiilor publice menite să contribuie la resocializarea foștilor deținuți, ar reprezenta condiții favorabile reducerii numărului infracțiunilor săvârșite cu violență și îndeosebi la prevenirea recidivismului și a repetării faptelor antisociale de cei puși în libertate din penitenciar.

Îngrijorător este faptul că penitenciarele sunt pe mai departe suprapopulate, fenomen care se intensifică cu trecerea timpului (cazarea pe timp de vară se face acum inclusiv în corturi de tip de militar, ca soluție disperată în fața fenomenului de supraaglomerare a închisorilor).

Influențele nefaste a celor cu concepții alterate se manifestă din plin, reparația se realizează numai la nivelul principalelor criterii ale sale, iar acțiunile reeducative se desfășoară cu mari dificultăți și, evident, cu efecte pozitive diminuate. Drept urmare, perioada de detenție, desfășurată uneori în promiscuitate (deținuții dorm câte doi sau trei în pat), în condiții materiale precare (insuficiența dotărilor sanitare) și într-o inactivitate dăunătoare nu fac altceva decât să contribuie la alterarea concepțiilor despre lume și viață, la imprimarea unor deprinderi și convingeri infracționale și, în final, la recidivă.

Modelul social vizează reducerea criminalității prin reducerea necesității de a săvârși fapte săvârșite cu violență. El este un model generos, dar care presupune mari eforturi materiale și umane, deci o anumită bunăstare a societății în care se aplică. Modelul social necesită, în plus, atragerea comunității în procesele specifice și în acțiunile concrete de prevenire, presupunând o bună coeziune socială. Alături de costurile ridicate, aceasta cerință reprezintă un serios handicap, deoarece:

- stratificarea socială excesivă generează interese diferite ale indivizilor, precum și opinii diferite cu privire la prioritățile prevenirii;
- interesul comun este relativ restrâns și vizează mai ales prevenirea criminalității violente, a celei stradale și a delincvenței juvenile, a infracțiunilor care lovesc în interesele tuturor grupurilor sociale [128, p. 107].

c) *Modelul situațional (tehnologic)*. Modelul situațional de prevenire reprezintă o cale pragmatică de reducere a oportunităților de săvârșire a faptelor antisociale, prin măsuri realiste, relativ simple și cu costuri reduse.

Acest model are în vedere potențialele victime, încercând să le determine să utilizeze variate precauțiuni care reduc riscul victimizării.

Fără îndoială că anumite aspecte ale acestui model de prevenire a criminalității se adresează infractorilor, în ideea producerii unui anumit impact psihologic asupra acestora (prin creșterea riscurilor la care se expun) și a-i determina să renunțe la „trecerea la act”.

Criminologia, ca activitate multidisciplinară ce are ca obiectiv cunoașterea cauzelor și condițiilor ce determina fenomenul infracțional, precum și stabilirea celor mai eficiente mijloace de combatere a acestui fenomen, implică, într-o etapă inițială, „activitatea de asistență și expertiză medicală”, desfășurată de o echipă de specialiști (psihiatri, sociologi, psihologi, pedagogi, geneticieni, antropologi), aceasta mai ales când nu revin la probleme de „criminologie clinică” care privesc studiul cauzelor patologice ale delicvenței și găsirea mijloacelor specifice de combatere în cadrul unui ansamblu de măsuri.

Studiul sociologic al stării infracționale, cât și al particularității lor individuale de personalitate ce determina polimorfismul condiției antisociale chiar în aceleași condiții situative, presupune aportul sociologului, psihologului, pedagogului și al medicului în vederea stabilirii unor soluții adecvate de prevenire și combatere a actului antisocial.

Una dintre principalele probleme care trebuie aduse în discuție în cadrul preocupării de „criminologie clinică” prin intermediul cercetării interdisciplinare medico-legale, socio-psihiatrice și juridice este cea a delimitării și a caracterizării noțiunii de stare de pericolozitate, a precizării elementelor psiho-patologice și medico-legale care determină potențialul agresiv antisocial, a definirii și interpretării aspectelor psiho-patologice și socio-psihologice în starea infracțională.

Comportamentul agresivo-patologic poate fi expresia psihozelor cronice evolutive, schizofrenia, delirul de persecuție sau de gelozie din etilismul cronic, delirul de prejudiciu din psihozele senile, psihoză halucinatorie cronică, psihoză maniaco-depresivă în faza maniacală. Acțiunea terapeutică se poate adresa uneia dintre cele trei componente structurale de bază: biologică, psihologică și socială. Personalitatea umană se reprezintă ca un sistem complex bio-psiho-social:

- zona biologică constituită în biotopi;
- zona psihologică unește structuri psihice.

Inadaptarea în mediul social constituie o consecință a unor trăsături particulare ale personalității imature, disarmonice, nevrotice sau defectuale.

O presiune socială crescută din partea organelor și a normelor sociale care se opun unor tendințe individuale, normale, limitând libertatea de acțiune a persoanei, posibilitatea realizării complete a aspirațiilor sale, presiune resimțită imediat pe plan psihologic de către individ (frustrare, suprasolicitare, interdicții, stresuri, reprimarea tendințelor personale) acționează determinând stări de tensiune, situații conflictuale exprimate pe plan psihologic printr-o varietate polimorfă de conduite reactive, îngreunând adaptarea individuală la comunitatea social-umană.

În afirmarea „personalității criminale” concepția simplistă de cunoaștere a personalității infractorului sau făptuitorului numai prin prisma conținutului și circumstanțelor infracțiunii sau a actului antisocial (omuciderea), precum și a stabilirii responsabilității numai în funcție de diagnosticul psihiatric sau de gradul de intensitate a tulburărilor psihice, stă tocmai la baza greșitei înțelegeri pe care o au cei ce consideră că o expertiză în acest domeniu se poate efectua unilateral [19, p. 67].